

Ὁδοὶ τοῦ Παρμενίδη

Α.-Φ. Δ. Μουρελάτος, *Ὁδοὶ τῆς γνώσης καὶ τῆς πλάτης. Λόγος καὶ εἰκόνα στὰ ἀποσπάσματα τοῦ Παρμενίδη*, μτφρ. Σπύρος Μοσχονῆς, Πανεπιστημικὲς Ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο 2002, σ. xx + 354

Εὐ. Ρουσσός, *Προσωπαρατικοί, τόμ. Γ': Παρμενίδης*, Στήνη Ἀθήνα 2002, σ. 144

Μέ τό φιλοσοφικό ποίημα τοῦ συνέθεσε γύρω στὰ 500 π.Χ., ὁ Παρμενίδης ἀναδεικνύεται στὴ σημαντικότερη μορφή τοῦ πανθέου τῶν λεγόμενων «προσωπαρατικών» φιλοσόφων. Προγενέστερος (κατὰ πᾶσα πιθανότητα) τοῦ Ἡράκλειου, σφετεῖται ἴσως τῶν ρητορικῶν χαρακτηρισμῶν αὐτοῦ τοῦ ἐξάεστου σοφίστα. Ἡ ἐδαφική ἐνός ἀρυστοτεχνικά ἐπιτεξεργασμένου ὕφους ἀντισταθμιζέται ὡστόσο ἀπὸ τὸ ἀπαράμιλλο φιλοσοφικό βάθος τῆς σκέψης του. Οἱ περισσότεροὶ μελετητὲς ἀναγνωρίζουν στίμματα στὸ πρόσωπο τοῦ Παρμενίδη τὸν πρώτο ὄντολόγο, τὸν πρώτο «κίεραλιστή», τὸν πρώτο μεταφυσικό φιλόσοφο. Ἄν ὑπερβῆι ὅμως κανεὶς αὐτοὺς τοὺς ἐγκυκλοπαιδικούς χαρακτηρισμοὺς καὶ προχωρήσει στὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιγνηυστικῆς οἰμῆς communism, θὰ διαπιστώσει πὺς αὐτὴ συγγλάνει στὴν ἀποψη ὅτι ὁ φιλόσοφος —ὡς ἄλλη Μείδουσα— χρησιμοῦσε μὲ τὸν ἀπολιθωτικό του λόγο τὴν ἀκνησία καὶ τὴν ἀκαμψία, ἀπορρίπτοντας κάθε πολυαπλότυπα καὶ πολυμορφία καὶ ἀρνούμενος, ἐντέλει, τὸν ἴδιο τὸν κόσμο.

Δηλώνει ἄραγε τὸ «μετα-» τῆς παρμενίδειας μεταφυσικῆς μιά κίνηση ἐγκαταδήλιης καὶ λήθης τῆς φύσεως; Ἰσχυρῶς ὁ Παρμενίδης πρωτοπόρος μιάς «οὐδασκαλαίας περὶ δύο κόσμων», ὅμοιος μὲ ἐκεῖνη τοῦ ἐπὶ αἰῶνες ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδώσει ὁ πλατωνισμὸς στὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα; Στὴν πλειονότητα τῶν μελετητῶν τοῦ ἀπαντοῦν καταρατικά σέ αὐτὰ τὰ

ἐρωτήματα ἀντιεσχέθηκε, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 20οῦ αἰῶνα, μιά μικρή, ἀλλὰ σημαντικὴ μερίδα «ἀμφισβητηῶν». Ὁ πρώτος καὶ σημαντικότερος ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν ὁ Κιάρλ Ράινχαρντ (Karl Reinhardt), ὁ ὁποῖος στὴν κλασικὴ ἐργασία του (1916) ἐπέστησε τὴν προσοχή μας στὸ ζήτημα τῆς σχέσης ποῦ συνδέει τὰ δύο τιμήματα τοῦ ποιήματος: τὴν ὄντολογικὴ Ἀλήθεια, ἡ ὁποία περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ εἶναι, καὶ τὴν κοσμολογικὴ Δόξα, ποῦ ἦταν μάλιστα τὸ ἐκτενέστερο ἀπὸ τὰ δύο τιμήματα.

Ἡ δευτέρη σέ σημασία μονογραφία τὸν αἰῶνα ποῦ πέσασε ἦταν ἐκεῖνη τοῦ Ἀλέξανδρου-Φοῖβου Μουρελάτου μὲ τίτλο *The Route of Parmenides. A Study of Word, Image and Argument in the Fragments* (Yale University Press, 1970). Τὴν ἐργασία αὐτὴ μᾶς παρουσιάζουν τίφρα στὴν ἐλληνικὴ οἰ Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις Κρήτης, σέ ἐξάεστη ἀπόδοση τοῦ Σπύρου Α. Μοσχονά. Ὁ Μουρελάτος ἀνήκει στὴ σπάνια κατηγορία φιλοσόφων μὲ στέφρα φιλολογικὴ κατάρτιση καὶ μὲ μιά σπάνια αἰόθηση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ποῦ τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ἐντάσσει τὰ συζήμενα ἀποσπάσματα στὸ πλαίσιο τῆς ἐποχῆς. Τὸ ποίημα τοῦ Παρμενίδη περιεχει πολυαπλότυπα καὶ ποικιλία παραδοσιακά μοτίβα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κανένα δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπιζῆ τὸν σύγγραφο τοῦ ἀναγνώστη ἢ ἀφορατῆ. Αὐτὰ τὰ μοτίβα, ὡστόσο, ὑφίστανται καίφες μεταλλάξεις καὶ μεταμορφώσεις, οἱ ὁποῖες χαρακτηροῦν μιά σαφῆ διαχωριστικὴ γραμμὴ πρὸς τὴν παράδοση. Ἐνῶ οἱ φιλόλογοι ἀφίσκονταν νὰ ἐντοπίζον τίς συγγένειες τῶν ἀποσπασμάτων μὲ κείμενα ὅπως τὰ ὁμηρικά ἢ τὰ ἠοιδια ἐπὶ, ὁ Μουρελάτος ἔχει μιά ἰδιαίτερη εὐαισθησία γὰς τίς γλωσσικὲς καὶ νοηματικὲς μεταστροφές ποῦ ἐπιμολογοῦν σέ πέτσες ἐπιλεκτικῆς συγγένειας. Ἡ ἀνάληψη αὐτῆς τῆς διττῆς σχέσης (προσέγηση τῆς παράδοσης ἀλλὰ καὶ ἀποθέτηση

ἀπὸ αὐτὴν) ὀδηγεῖ σέ ἓνα συμπέρασμα πλῆθους ρεκλιμηλωμένο:

Ὁ Παρμενίδης χρησιμοποῦσε παλιές λέξεις, παλιά μοτίβα, παλιά θέματα καὶ παλιές εἰκόνας μὲ πρόθεση ἀρχαῖως νὰ συνάδδῃ μέσα σ' αὐτὰ καὶ διαμέσου αὐτῶν νέες σχέφες. (σ. 43)

Τὸ μοτίβο ποῦ δεσπόζει στὸ ποίημα τοῦ Παρμενίδη εἶναι τὸ μοτίβο τοῦ καζιδοῦ, ποῦ δικαίως τίθεται, ἦδη ἀπὸ τὸν τίτλο, στὸ ἐπίκεντρο τῆς μελέτης. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Παρμενίδης ἀναπύσσει τὴν ὄντολογικὴ του κατασκευὴ ὡς μιά «κρίση», μιά ἀπόφαση μεταξὺ δύο «οὐδῶν ἀναζήτησης» (οὐδὲ δίζητος): μεταξὺ τῆς οὐδῶς τοῦ εἶναι, ποῦ ὀδηγεῖ στὴν ἀλήθεια, καὶ τῆς οὐδῶς τοῦ Μηθένος, ποῦ καταλήγει σὲ ἀδιέξοδο. Ἡ καμία διάγνωση τοῦ Μουρελάτου συνίσταται στὴ διαπίστωση ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ εἶναι δὲν ἀποτελεῖ οὔτε συμπεράσμα οὔτε προκείμενη μᾶς συλλογιστικῆς πορείας, ἀλλὰ ταυτίζεται μὲ τὴν οὐδὸ τοῦ εἶναι καὶ τὴν ἐξουητικὴ ἀναζήτηση ποῦ ἐπιτελεῖται ἐπάνω τῆς. Ὅταν ὁ Παρμενίδης συμπεκνώνει τὴν ἀλήθεια τοῦ εἶναι στὸ μονολεκτικὸ «ἐστὶν», δὲν τὸ ἐμφανίζει ὡς ἀξίωμα ἢ συμπεράσμα, ἀλλὰ «ταυτίζει τὸ ἐστὶ μὲ τὴν πορεία» (σ. 63). Ὁ δῆθεν φιλόσοφος τῆς ἀκνησίας ἀποκαλύπτειται ἐπὶ ὡς φιλόσοφος τῆς διαρκούς ἀναζήτησης, ὑποδεικνύοντας μιά οὐδὸ ἐπὶ τῆς ὁποίας οφειλοῦμε διαρκῶς νὰ κινούμαστε.

Ὁ συγγραφέας προσδιορίζει περατέρω τὸ περιεχόμενο αὐτῆς τῆς οὐδῶς: τὸ παρμενίδειο εἶναι δὲν συναπᾶ μιά ὄντολογικὴ κατασκευή, ἀλλὰ ἀντιπροσωπεύει ἓνα σχῆμα «θεωρητικῆς ταύτισης» ποῦ διαπιστώνει ὅτι «τὸ Φ εἶναι [πραγματικά, στὴν οὐσία του] Χ». Τὸ μονολεκτικὸ «ἐστὶν» εἶναι συνθετικό, συγγράφει ἓνα «προστασιακὸ πλαίσιο» στὸ ὁποῖο οἱ θέσεις ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου μποροῦν νὰ καταληφθοῦν, ἀντίστοιχα, ἀπὸ κάθε Φ ποῦ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο θεωρητικῆς ἐξήγησης καὶ ἀπὸ κάθε Χ ποῦ καλύπτεται τὴν

έπιταγή για την πλήρη αποκατάληξη της ταυτότητας ενός παζιγματος και ένδοξη στη φύση του σε τέτοιο βαθμό και με τέτοιο τρόπο, ώστε να μη γυρεύεται ή να μην μπορεί να έρθουν άλλα θεατρικά έργηματα ως προς αυτό το παζίγμα. (σ. 62)

Αυτή η «θεατρική ταύση» του Θ ως Χ επιγράφει δέξια των Παρμενίων ως έναν επισημολόγο avanti la lettre, με ένα ειδικό ένδοξο φέρον για το έργοήμα της κοσμολογίας. Παρά των ένδοξοιμων άναρχουαμό της, πρόξεται για μία δέξασατακά πρωτότυπη σύλληψη, που εξακολουθεί να έμπεται τις έμπειρες όχι μόνο του Παρμενίου άλλα και άλλων έμπροστώτων της άρχιας φιλοσοφίας.

Στις φιλοσοφικές έμπειρες του Μουρφέδου παρεμβάλλονται έμφυθείς ανάλογοι του «ργάμματος» του κειμένου, πολλές από τις όποιες έπληθουν προδήληματα και διαμάχες δέξαστων. Η σηματοπόηση από αυτές είναι ή πεστική, και κατά τη γνώμη μου όραστική, επιδέξαστη της γρασής «πάντα περ όντων» στον στίχο 1.32, έναν από τους πλέον διαφιλοκοχούμενους της άρχιας ελληνακής γραμματίας. Από την άλλη πλευρά, και παρά την έξασατική άνδειξη της διάστασης της «άποδοχής» που ενυπόχει στη Δόξα, στο τελειατο κεφάλαιο της έργασίας του ό συγγραφέας θά παρασρηθεί τελικά από την ιδείτερα άνετυργμένη αΐθληση που έχει για τις λειτέδες άπογράφει της γλώσσας: άποσέφοντας να άναρνώσει το θετικό κοσμολογικό περιεχέμενο του δεύτερου μέρου του ποιήματος, θά τό παρυσάσει ως έξάμερο δείγμα φιλοσοφικής έφωνας ή όποια, χρυσιοματιώντας «δέξιαρα» και «έμψισμας», άναδεικνει την καιρατατή, άναποσασατακόρητα και σύλληση» που ενυπόχει στις άρατηρές άπόψεις των θρητών για τον κόσμο. Οι άντασείς που έγείρει αυτή ή άποψη δέν μελώνουν την πρωτότυπα της, ούτε άναιφών την κείση

που έχει άνατυπωθεί ότι ή μονογραφία του Μουρφέδου άποτέλει την «πιο ένδοξάουρα μονογραφία που γράφτηκε ποτέ [για τον Παρμενίδη] μετά τη μέλητη του Reinhardt». Ο Πάνχαρε υπεθύμισε τη θέση που καταλάμβάνει στο ποίημα ό κόσμος των πανημένων, ό Μουρφέδος ύπογράμμισε τη σημασία του είναι ως όδου. Άναρχοάξοντας και μία παρυσική όπειη, άς σημείωσω ότι σε αυτές τις δύο έμπειρες σπηρέται και ή δική μου (Ο πρώτος «δέξασος πλόξ», Πανερπημαίας Έκδόςας Κοήτης, Ηράκλειο 1998), που προσαθεί να τις έναρμόσει συλλαμάνοντας την όδη του είναι ως όδη ή όποια δέν κομίζει παρά μία έμπειρία του κόσμου των πανημένων.

Η έργασία του Εύδάρηλου Ρούσου για τον Παρμενίδη άποτέλει τον πρώτο τόμο μιας πολύτομης έκδοσης κειμένων των Προσασρατικών. Πρόξεται για ένα μεγαλόπονο, σπάτω για τά ελληνακά δέξαστα, τολμηρό και άξίτανο έργήφηση, που δύστυχώς παίνεται να ύπολέιεται των φιλοδοξιών του. Στόχος του Ρούσου δέν είναι ή φιλοσοφική έμβάθωση άλλα ό φιλογικός σχολιασμός. Άκόμη και αυτές ύστούστο έμπειρίες με στόμα παρυσάμενο και έργον κλοπαϊάτο, που σπάτω κεντρίζει τό ένδοξόφον του άναρνώση και σγέδον ποτέ δέν κομίζει κάποια πρωτότυπο στην έρευνα. Η μαρία του Ρούσου δέν έστράξεται στο κείμενο των άποσασματων άλλα στα ιστορικά συμπεράξασματα και στην άναξήτηση των έμφόξασων που δέχτηκε ή άσρησε ό φιλόσοφος. Φόξασεις και άποσάξασματα παρελάνουν ένώπιον του άναρνώστη, με μοναδικό στόχο να δείξουν ότι κάποια στίχοι του Παρμενίου μάς θυμίζουν τον Όμηρο και τους Όρφυκούς, τον Ησιόδο και τον Έμπεδοκλή, τους τραγικούς και τον Ηράκλειτο ή τον Μέλισσο και τον Πλωτίνιο. Όταν αυτές οι έμπειρους παρυσήσεις κελάνται να

άφθουν σε μία συνεκτική εικόνα, τά άποτέλεξασματα είναι μάλλον άπορημενακά. Χαρακτηριστική ή προστάθια της σείδης 15, όπου ό συγγραφέας έπηρεξει να άναιδείει τον «πρωτοποριακό» χαρακτηρα της φιλοσοφίας του Παρμενίου προσέφοντας στην άκυρολέξια ότι ό Έδάτης «έπανασοποτέλει τό πρόδημα της ύσάδας», στην καινοτομία ότι έπερεξ «την άπορυστική και δογματική περιγραφή της πρώτης ύσασκής Φυσικής» και στο γωσσο κλάε ότι «θεμειώνει τη Γωσολογία, τη Λογική και τη Μεταφυσική». Όμως από τότε ύφισατα ή γωσολογία ως αυτόνομος φιλοσοφικός κλάδος: Γιατί ή Λογική δέν θεμειώνεται από τον Άποσοτέλη; Και τί σημαίνει έδώ «θεμειώνων»;

Στά πλέον παρυσή μοτίβα της μέλητης άνηκει ή έμφάωση παρυσίειων θέσεων ως άπαντήσεων σε ζητήματα που είχε θέσει ή φιλοσοφία του Ηράκλειτου, ένω παράλληλα άποσυστάται πλήρως ή άποψη ότι ό Έδάτης έδέξεται να είναι προγείστερος του Έφέσου (μία άποψη που κατά τη γνώμη μου είναι σασφές πεσοτακόρητη). Στην ίδια άξασορία προσοφούν και κλασικά φιλολογικά ζητήματα, όπως εκείνο του στίχου 1.32 που άναφέθηκε προηγούμενα: ό Ρούσοα διαδέξει «πάντα περ όντων», γωφίς να ποδέι σε στοιχειώδη σχολιασμό, τεκμηρίωση ή έστω ύπόδειξη ότι ύπόχει και δεύτερη γρασή. Ενκόρηξα, ή βιβλιογραφική ένλήφωση έμφωνίξεται έλλιτης. Οι έργασίες των δύο τελειατών δέξαστων που έχουν ληφθεί ύπόψη δέν υπεράξασουν τις δύο ή ρείξ, ένω στις παρυσίτες κωπαρχών οι «άπαρχαιούμενοι» Μπόριαν (Bormann), Χάιτης (Heitsch) και Τάραν (Taran).

Πρόξεται γωνικά για μία έντυπη και φιλόρμη προστάθια, που όμως δέν έκπληρώνει τις προσδοκίες μας: Τό άντικείμενα της έκδοσης θά ύπορούσε να άναξήτηθεί στη μετάφραση, που